כי למועד מועדים. מלמד יש קץ בדבר: **וכלגוס נפץ יד עם קדש.** כשהכלה תקומתם וחוזק ידיהם שהיתה נפולה מילך ומילך גבורה ומועלת לפשוט מהם ומהם ומחר שהכלה גבורתם שיהיו שפלים למאד: **שכליגה.** מלו הגרות ויבא משיח כלממרינן כי מזלם יד: **מגולה מזה.** כמתן מלך ישראל פריה בעין יפה מז יקרב הקץ ומין לך קץ מגולה יותר: **ר' אליעזר אומר מזה.** הפסוק כשהרשה למין שום מדם משהכר ולף שכר הבהמה לא נהיה והיינו כלממרין[ע] עד שהכלה פרוטה מן הכיס מין מעות מלויות בכיס: **שכר בהמה.** עבודת המלמה שהיא על ידי בהמה אינגה: **וליוצא ונבא אין שלום.** מז יבא משיח: **[שלום רב].** והיינו וליוצא ונבא מלו תלמידי חכמים לותם שהיה דיגם לעשת ונבא בשלום כלכתיב שלום רב לאוהבי תורתך לפילו להנהו מין שלום: **מן הגר.** מרוב הגלות. ל"ף מילר הרע: **שקולין.** שוין שער המגופה ויין רווחי כלממרין[ע] תמיגת שובע גדול. ל"ף שקולין שוין שכולן יקרין: **כשמן תוניך.** שיהיו כולן קפויין וכיון שהם קפויין מין דגים נמלחין בחבה: **עד שהכלה מלכות הוסה.** שלא תהא להם שום שולטנות לישראל לפילו שולטנות קלה ולבה: **נטישותיו.** ענפים קטנים כלומר הגרים והשופטים: **וחסו בשם ה'.** כלומר שתבא להם גלולה ויחסו בצל שדי: **סיגיך.** תערובות שבך: **כזילין.** המובדלים לרשעי עם: **יהירי.** גסי רוח מישראל: **לחגושי.** פרסייס מכשפין שמעבדין ישראל. בגמ' שבת (דף עה.) פלוגתא ליכא למאן דלמר לחגושי מרשי וליכא מ"ד גדופי עובדי כוכבים[ם]: **גזירפטי.** שופטים עובדי כוכבים[ם] לחובטין לת ישראל במקלות: **ולצרוף כצור סיגיך.** רגיש וגדולים בגסותם כשלרוף ולסלקם ממך חזי למהירה כל בזילין: **לחגושי.** הבדלים מילשת המקום: **סיגיך.** כמו רע בתרגומינן סגי: **משפטיך.** כמו [ב] (לפיהיה ג) שופטיך: **פנה לויבך.** גזילפטי: **נוספה.** כמו (יפעיה י) כמקום נוסף וכמו (שם נח) יחלנס שם. רוח המקום נוקבת וממרבת לותן עם הגרות הבשות שלף הוא מתכוין להשמידם: **ייראו מרך.** היינו גלולה: **עם ענני שמיא כבר לויגא לפי.** במהירות: **ולשיב עני ורוכש על החמור.** כעני הבא על חמורו בעגלות: **סוסי נרקא.** סוס מסורק[ם] ומכוון ונאה שיש לי לגנמי הוא שיבא על חמור. מלגלג היה. ל"ף סוסיא בדקא סוס בדוק לרון: **בר חיור גווי.** כלוס יש לך סוס בר מאה גווין שחמור שלו כן הוא. במלחמת בעלמא לחייה: **חיור.** מאה בלשון פרסי: **הלדון הוה.** שכיבה היתה עמהם: **קול שלפה.** דשכיבה הוה בהלייהו: **לדידיה.** למשיח: **נפפחת**[מ] **דקרקא.** גלאה למורי לת נפתח העיר[ם] ממש שלת גן עדן הוא כנגד כל העולם וקלמר ליה דשותו לד של גן עדן שכנגד פתח העיר[ם] משיח שרוי: **סובלי חלאים.** מנוגעים והוא נמי מנוגע דכתיב (ישעיה נג) והוא מחולל מפשעינו וכתיב (שם) חלייגו הוא נשא: **כולהו.** מי שיש לו מרגע וחמש נגעים: **לאסרי להו ושרו בחדא זימנא.** מתירין כל נגיעתן ביחד ומקנחין לותן וחוזרין וקושרין לותן: **ואיפו.** משיח: **שרי חד.** נגע ומקנחו וקושרו וחמ"ל מתיר האחר. ועושה כן ואינו מתיר שני נגעים יחד דשבר מי נעי לי לנגעת ולינגול לת ישראל לף לא מיתעכב כדי קשירת שני נגעים: **אמר ליה.** ר' יהושע למשיח לימתי אתי מר אמר ליה היום: **אבעטיך לך ולאניך לעולם הבא.** דמי לגו לדיקים גמורין אתם לף הוה יהיב לך שלמת ולף הוה מדכר שמיה לתנוך: **היום אם בקולו.** של הקב"ה תשמעו: **השער הזה.** של עיר רומי שבעיר רומי היה לותו שער: **ואין מספיקין לנעוצו.** פעם אלישים: **מי פמיים.** שירדן נוצע ממנו לדתניא בבכורות (דף נה.) ירדן יולא ממערת פמיים ומפרס אתם אפיר: **העמיקו ארוני.** עשו לי קבר בקרקע עמוק:

שמין

כמלכים יראו וקמו שרים וישתחוו אמר לו רבי אליעזר והלא כבר נאמר [1]אם תשוב ישראל נאום ה' אלי תשוב אמר לו רבי יהושע והלא כבר נאמר [2]ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה כל אלה וגו' ושתק רבי אליעזר ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר [3]ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו' רבי [4](אליעזר) אומר אף מזה שנאמר [4]כי לפני הימים (האלה) [ההם] שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר [5]מאי ליוצא ולבא אין שלום מן הצר רב אמר אף תלמידי חכמים שכתוב בהם שלום דכתיב [5]שלום רב לאהבי תורתך אין שלום מפני צר ושמואל אמר עד שיהיו כל השערים כולן שקולין אמר רבי חנינא אין בן דוד בא עד שיתבקש דג לחולה ולא ימצא שנאמר [6]אז אשקיע מימיהם ונהרותם כשמן אולידְ וכתב [6](בתריה) [7]ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל אמר רבי חמא בר חנינא אין בן דוד בא עד שתכלה מלכות הזלה מישראל שנאמר [8]וכרת הזלולים במזמרות [א] וכתיב בתריה [9]בעת ההיא יובל שי לה' צבאות עם ממשך ומורט אמר זעירי אמר רבי חנינא אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל שנאמר [10]כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך וכתיב [11]והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה' אמר רבי שמלאי משום רבי אלעזר בר"ש [7]אין בן דוד בא עד שיכלו כל שופטים ושוטרים מישראל שנאמר [12]ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך וגו' ואשיבה שופטיך [ם]אמר עולא אין [ו]ירושלים נפדית אלא בצדקה שנאמר [13]ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה אמר רב פפא אי בטלי יהירי בטלי אמגושי אי בטלי דייני בטלי [ו]גזירפטי אי בטלי יהירי בטלי אמגושי דכתיב ואצרוף כבור סיגיך ואסירה כל בדיליך ואי בטלי דייני בטלי גזירפטי דכתיב [14]הסיר ה' משפטיך פנה אויבך אמר ר' יוחנן אם ראית דור שמתמעט והולך חכה לו שנאמר [15]ואת עם עני תושיע וגו' אמר רבי יוחנן אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר חכה לו שנאמר [16]כי יבא כנהר צר (ו)רוח ה' נוססה בו וסמיך ליה ובא לציון גואל ואמר רבי יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב בדור שכולו זכאי דכתיב [17]ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ בדור שכולו חייב דכתיב [18]וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וכתיב [19]למעני אעשה אמר רבי אלכסנדרי רבי יהושע בן לוי רמי כתיב [20]בעתה וכתיב אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה אמר רבי אלכסנדרי רבי יהושע בן לוי רמי כתיב [21]וארו עם ענני שמיא כבר אניש אתה וכתיב [22]עני ורוכב על חמור זכו עם ענני שמיא לא זכו עני רוכב על חמור אמר ליה שבור מלכא לשמואל אמריתו משיח על חמרא אתי אישדר ליה סוסיא [ם]ברקא דאית לי אמר ליה מי אית לך בר חיור גווני ר' יהושע בן לוי אשכח לאליהו דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי אמר ליה אתינא לעלמא דאתי אמר ליה אם ירצה אדון הזה אמר רבי יהושע בן לוי שנים ראיתי וקול ג' שמעתי אמר ליה אימת אתי משיח אמר ליה זיל שייליה לדידיה והיכא יתיב אפיתחא [א] דקרתא ומאי סימניה יתיב ביני עניי סובלי חלאים וכולן שרו ואסירי בחד זימנא איהו שרי חד ואסיר חד אמר דילמא מבעינא דלא איעכב אזל לגביה אמר ליה שלום עליך רבי ומורי אמר ליה שלום עליך בר ליואי א"ל לאימת אתי מר א"ל היום אתא לגבי אליהו א"ל מאי אמר לך א"ל שלום עליך בר ליואי א"ל אבטחך לך ולאבוך לעלמא דאתי א"ל שקורי קא שקר בי דאמר לי היום אתינא ולא אתא א"ל הכי אמר לך [23]היום אם בקולו תשמעו שאלו תלמידיו את רבי יוסי בן קיסמא אימתי בן דוד בא אמר מתיירא אני שמא תבקשו ממני אות אמרו לו אין אנו מבקשין ממך אות א"ל לכשיפוסו השער הזה ויבנה ויפוסו ויבנה ויפוסו ויבנה ויפוסו לבנותו עד שבן דוד בא אמרו לו רבינו תן לנו אות אמר להם ולא כך אמרתם לי שאין אתם מבקשין ממני אות אמרו לו ואף על פי כן אמר להם אם כך יהפכו מי מערת פמיים לדם ונהפכו לדם בשעת פטירתו אמר להן העמיקו לי ארוני שאין

1. אם תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נְאֻם יְיָ אֵלַי תָּשׁוּב וְאִם תָּסִיר שִׁקּוּצֶיךָ מִפָּנַי וְלֹא תָנוּד: ירמיהו ד א
2. וְאֶשְׁמַע אֶת הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמֵימֵי הַיְאֹר וַיָּרֶם יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחֵי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וְחֵצִי וְכִכְלוֹת נֵפֶץ יַד עַם קֹדֶשׁ תְּכַלֶּינָה כָּל אֵלֶּה: דניאל יב ז
3. וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עִנְפְּכֶם תִּתְּנוּ וּפִרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לָבוֹא: יחזקאל לו ח
4. כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שִׂכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה וְלִיוֹצֵא וְלַבָּא אֵין שָׁלוֹם מִן הַצָּר וְאֶשְׁלַח אֶת כָּל הָאָדָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ: זכריה ח י
5. שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל:
6. אָז אֲשַׁקִּיעַ מֵימֵיהֶם וְנַהֲרוֹתָם כְּשֶׁמֶן אוֹלִיךְ נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹהִים: יחזקאל לב יד
7. בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתָּחוֹן פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְיָ: יחזקאל כט כא
8. כִּי לִפְנֵי קָצִיר בְּתֶם פֶּרַח וּבוֹסֵר גֹּמֵל יִהְיֶה נֵצָה וְכָרַת הַזַּלְזַלִּים בַּמְּזַמְּרוֹת וְאֶת הַנְּטִישׁוֹת הָסֵיר הַתֵּז: ישעיהו יח ה
9. בָּעֵת הַהִיא יוּבַל שַׁי לַייָ צְבָאוֹת עַם מְמֻשָׁךְ וּמוֹרָט וּמֵעַם נוֹרָא מִן הוּא וָהָלְאָה גּוֹי קַו קָו וּמְבוּסָה אֲשֶׁר בָּזְאוּ נְהָרִים אַרְצוֹ אֶל מְקוֹם שֵׁם יְיָ צְבָאוֹת הַר צִיּוֹן: ישעיה יח ז
10. בַּיּוֹם הַהוּא לֹא תֵבוֹשִׁי מִכֹּל עֲלִילֹתַיִךְ אֲשֶׁר פָּשַׁעַתְּ בִּי כִּי אָז אָסִיר מִקִּרְבֵּךְ גַּאֲוַתֵךְ וְלֹא תוֹסִפִי לְגָבְהָה עוֹד בְּהַר קָדְשִׁי: צפניה ג יא
11. וְהִשְׁאַרְתִּי בְקִרְבֵּךְ עַם עָנִי וָדָל וְחָסוּ בְּשֵׁם יְיָ: צפניה ג יב
12. וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף כְּבֹר סִיגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל בְּדִילָיִךְ: וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה: ישעיהו א כה-כו
13. צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה: ישעיהו א כז
14. הֲסִיר יְיָ מִשְׁפָּטַיִךְ פִּנָּה אֹיִבֵךְ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יְיָ בְּקִרְבֵּךְ לֹא תִירְאִי רָעָ עוֹד: צפניה ג טו
15. וְאֶת עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ עַל רָמִים תַּשְׁפִּיל: שמואל ב כב כח
16. וְיִירְאוּ מִמַּעֲרָב אֶת שֵׁם יְיָ וּמִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ אֶת כְּבוֹדוֹ כִּי יָבוֹא כַּנָּהָר צָר רוּחַ יְיָ נֹסָסָה בוֹ: ישעיהו נט יט
17. וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר: ישעיהו ס כא
18. וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתּוֹמֵם כִּי אֵין מַפְגִּיעַ וַתּוֹשַׁע לוֹ זְרֹעוֹ וְצִדְקָתוֹ הִיא סְמָכָתְהוּ: ישעיהו נט טז

19. לְמַעֲנִי לְמַעֲנִי אֶעֱשֶׂה כִּי אֵיךְ יֵחָל וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא אֶתֵּן: ישעיהו מח יא 20. הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם אֲנִי יְיָ בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּהּ: ישעיהו ס כב 21. חֲזוֹת הַיּוֹת בַּחֲזוֹן לַיְלָיָא וַאֲרוּ עִם עֲנָנֵי שְׁמַיָּא כְּבַר אֱנָשׁ אָתָה וְעַד עַתִּיק יוֹמַיָּא מְטָה וּקְדָמוֹהִי הַקְרִבוּהִי: דניאל ז יג 22. גִּילִי מְאֹד בַּת צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת יְרוּשָׁלִַם הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר וְעַל עַיִר בֶּן אֲתֹנוֹת: זכריה ט ט
23. כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ הַיּוֹם אִם בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ: תהלים צה ז

הגהות הגר"א

[א] גמ' שמתח דקרתא. ממתק מיתת דקרתא וכ"ב דרומי: [ב] רש"י ד"ה מספיקין כמו (לפניה ג) ממתק לפניה ג:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] גמ' שנאמר וכתיב הזלזלים במזמרות ואח"כ הנטישות הסר כל"ל:

מוסף רש"י

אי בטלי יהירי. ישראל מתייהרים בגלוריית ובמלכותו יהירות בפרסיים הלגו, בטלי אמגושי. יבטלו מכשיפים ומדימיס המשעבדים לותנו (שבת קלט:). אי בטלי דייני. רשעים מישראל שמטין דין, בטלי. מעל ישראל, גזירפטי. טוגמי שוטרי עובדי כוכבים (שם). סיגיך. הס גמי הרוח שמגלילין עצמן, לשון יסגר מלך, ותחמר כך ותסירם כל בדיליך, שלו לותם המבדילים שונאי ישראל מן הקב"ה בשכייהם ובשפחותם (שם).